

วิจารณ์และแนะนำหนังสือ

Lloyd S. Etheredge, *The Case of the Unreturned Cafeteria Trays: An Investigation Based Upon Theories of Motivation and Human Behavior* (Washington, D.C. : American Political Science Association, 1976)

หนังสือเล่มเล็กกระทัดรัด แต่เปี่ยมด้วยเนื้อหาฉบับนี้ ถ้าจะพูดเป็นภาษาไทยง่าย ๆ ก็คงเป็นว่า “เพียงแต่เด็กนักเรียนไม่นำถาดอาหารไปคืน ณ สถานที่ที่ควรจะคืน ก็สามารถ อธิบายพฤติกรรมโดยทฤษฎีได้ถึง 30 ทฤษฎี” จุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ ก็เพื่อที่จะใช้เป็นกรณีตัวอย่าง อุปกรณ์การเรียนการสอนพฤติกรรมในระดับปริญญาตรี โดยผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาการณ พฤติกรรม เพียงอย่างเดียว อาจจะใช้ เครื่องมือ และวิธีการมองได้หลายแง่มุมด้วยกัน

กรณีการศึกษานี้ ได้จากประสบการณ์ของผู้เขียนในโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา โรงเรียนแห่งนี้มีนักเรียนทั้งสิ้น 2,200 คน ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ นักเรียนบางคนไม่ยอมนำถาดอาหารไปคืนหลังจากรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นยังปล่อย ถ้วยชาม แก้วน้ำ และเศษอาหารไว้เลอะเทอะจนเป็นภาระแก่ครูและพนักงานทำความสะอาดที่จะต้องเสียเวลามาดูแลโดยใช้เหตุ ปัญหาที่ผู้เขียนได้ตั้งเป็นโจทย์ศึกษาให้ผู้อ่านช่วยกันขบคิดในแง่ทฤษฎี ก็คือ เด็กนักเรียนเหล่านั้นมีมูลเหตุจูงใจอะไรจึงไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืน ?

ในทัศนะของผู้เขียนนั้น สาเหตุที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืน อาจใช้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. **ทฤษฎีสมองกล (Cybernetic model)** ทฤษฎีสมองกล มองคนว่าเป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งมักจะทำอะไรอย่างมีจุดหมายปลายทาง และมักจะกระทำสิ่งเหล่านั้นโดยอาศัยข่าวสารที่บ้อนกลับ

(feedback) จากสิ่งแวดล้อม หากเรามองพฤติกรรมไม่ยอมกินอาหารสิ่งกินจากแง่มุมของทฤษฎีสมองกลแล้ว อาจจะเป็นได้ว่า :

(1) เด็กนักเรียนอาจจะไม่ทราบถึงความคาดหวังของครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียน ว่าประสงค์จะให้พวกตนนำส่งอาหารกิน (ignorance of expectation) และหากครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียนได้แจ้งความประสงค์ของโรงเรียนให้เด็กนักเรียนเหล่านั้นทราบเหตุการณ์เหล่านั้นก็คงจะไม่บังเกิดขึ้น

(2) เด็กนักเรียนอาจจะไม่ทราบถึงผลร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่มักง่ายของตน (ignorance of consequences) และถ้าหากเด็กนักเรียนได้รับการบอกเล่าหรือได้เห็นผลเสียที่เกิดขึ้น ก็คงจะไม่ประพฤติตนเช่นนั้น

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theories) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมองคนว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ชอบแสวงหาความสนุกสนานและหลีกเลี่ยงการถูกทำโทษ พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาจึงเป็นผลจากประสบการณ์ ซึ่งบุคคลนั้นได้รับการป้อนบำเหน็จเมื่อกระทำสิ่งที่ถูกต้องและ/หรือการทำให้โทษเมื่อกระทำในสิ่งที่ไม่สมควร ฉะนั้นหากจะพิจารณาพฤติกรรมไม่ส่งคืนอาหาร อาจจะเป็นเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้ :

(3) เด็กนักเรียนที่ไม่คืนอาหารอาจจะได้รับการเลี้ยงดูที่ให้ความเป็นอิสระมากเกินไป (Too permissive an upbringing) กล่าวคือ เด็กนักเรียนเหล่านั้น อาจมาจากครอบครัวที่ป้อนบำเหน็จอยู่เป็นนิจไม่ว่าเด็กจะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ก็ตาม

(4) เด็กนักเรียนที่ไม่ส่งคืนอาหารเห็นว่า การนำเอาอาหารไปคืนเป็นภาระมากเกินไป ตลอดจนไม่เห็นคุณค่าในอันที่จะทำเช่นนั้นด้วย ("Virtue doesn't pay")

(5) เด็กนักเรียนที่ไม่ส่งคืนอาหารอาจจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มที่เห็นว่า การไม่คืนอาหารนั้นเป็นสิ่งที่โก้เก๋ (Small group rewards) ทำให้สมาชิกของกลุ่มเห็นว่าตนเป็นผู้เข้มแข็ง กล้าหาญ และมีความเป็นอิสระ

3. **ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theories)** ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์อาจจะแบ่งออกได้เป็นสามประเภทใหญ่ ๆ กล่าวคือ (ก) ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์แบบโบราณที่เน้นเรื่องคุณลักษณะส่วนบุคคล (ข) ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์แบบโบราณที่เน้นเรื่องกลุ่มและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มและ (ค) ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ที่เน้นพัฒนาการ ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ทั้งสามประเภทนี้ อาจจะนำมาอธิบายพฤติกรรมไม่ยอมกินถาดอาหารของเด็กนักเรียน ได้ดังนี้

ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์แบบโบราณที่เน้นคุณลักษณะส่วนบุคคล

(6) เด็กนักเรียนที่ไม่กินถาดอาหาร อาจจะทำไปเพราะตนเองมีคุณลักษณะส่วนบุคคลแบบซาดิสติก (Sadistic) กล่าวคือได้รับ “ความตื่นเต้นทางเพศ” ที่ได้จากการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร ซึ่งเป็นการเกะกะระรานอาจารย์และโรงเรียน

(7) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมกินถาดอาหารอาจจะเนื่องมาจากประ สกค์จะให้ตนเองถูกลงโทษโดยที่ตนเองก็ไม่รู้สึกตัว (Masochism or “asking for punishment”) ดังที่ฟรอยด์กล่าวไว้ว่า “เพื่อที่จะให้ตนเองถูกลงโทษ คนบางคนจะต้องกระทำบางสิ่งบางอย่างที่จะทำให้ผลประโยชน์ของตนเอง ทำลายโอกาสที่จะกระทำความดี และทำลายตนเองในโลกแห่งความเป็นจริง” หรือดังที่นักจิตวิทยาวิเคราะห์ท่านหนึ่งได้เสริมว่า “ความประสงค์ที่จะ ถูกข่มขืนก็ดี ที่จะถูกทำโทษก็ดี ที่จะถูกทุบตีก็ดี หรือที่จะได้รับความเจ็บปวดก็ดี ล้วนแต่เป็นบ่อเกิดของความเกะกะระรานทั้งสิ้น”

(8) เด็กนักเรียนที่ไม่กินถาดอาหารอาจจะทำไปมิใช่เพื่อที่จะเกะกะระรานผู้อื่นหรือเพื่อสนอง “ความตื่นเต้นทางเพศ” แต่อย่างใด แต่ที่ทำไปก็เพียงเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อื่นเท่านั้น (Attention — Seeking)

(9) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมส่งคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะมิได้ถือว่าตนเองเป็นพวกเดียวกันกับบิดามารดาอย่างเพียงพอ (inadequate identification with parents) จึงขาดความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี

(10) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมส่งคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะว่าตนเองมีความล้มเหลวและความหมกมุ่นที่จะทำเช่นนั้นอยู่แล้ว (preoccupation)

(11) เด็กนักเรียนที่ไม่คืนถาดอาหาร อาจจะเป็นเพราะได้ถือเอาตนเองเป็นพวกเดียวกันกับบิดามารดาที่ไม่รับผิดชอบ (identification with irresponsible parents)

ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์แบบโบราณที่เน้นกลุ่มและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม

(12) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของกลุ่มซึ่งมองว่าการปล่อยปละละเลยถาดอาหารเอาไว้ เท่ากับเป็นการเพิ่มความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มและเป็นการ “ข่มเหง” ฝ่ายอื่น (ครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียน) ในเวลาเดียวกันด้วย (“Us against them”)

(13) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะมิได้ถือเอาตนเองเป็นพวกเดียวกันกับโรงเรียนหรือครูอย่างเพียงพอ (Inadequate identification with the school or teacher) กล่าวคือเด็กนักเรียนเหล่านี้มิได้ถือเอาสวัสดิการของโรงเรียนเป็นสวัสดิการของตนเองและพวกเขาจะไม่สนใจว่าโรงเรียน จะมีปัญหาจากการกระทำของพวกเขาหรือไม่

(14) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะถือเอาตนเองเป็นพวกเดียวกันกับโรงเรียนมากเกินไป (Identification with the aggressor) กล่าวคือ แทนที่จะรู้สึกเป็นเคียดเป็นแค้นที่ตนถูกทำโทษจากการไม่คืนถาดอาหาร กลับมองว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของการลงโทษ และเห็นดีเห็นงามกับการทำโทษนั้น ๆ ด้วย

ทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ที่เน้นพัฒนาการ

(15) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมนำถาดอาหารไปคืน อาจจะเป็นเนื่องมาจากประสงค์จะแสดงพฤติกรรมกบฏกระรานผู้ที่มีอำนาจเสมือนบิดามารดา (Rebellion against parental authority) ในกรณีนี้ ครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียนจะถูกมองว่าเป็นตัวแทนของพ่อแม่ซึ่งเคยใช้อำนาจกับตนอยู่เสมอ จึงควรจะถูกแก้แค้นเสียบ้าง

(16) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมกินธาดอาหารอาจจะเนื่องมาจากความเบี่ยงเบนของพฤติกรรมที่ต่ำลงไป เพื่อที่จะรักษาความเป็นปัจเจกชนของตนเองไว้ (Deviation in the service of individuation)

(17) การไม่ยอมกินธาดอาหารอาจจะเนื่องมาจากความวิตุนใจจนไม่อาจจะแก้ปัญหาและช่วยตัวเองได้ เพราะรู้สึกว่ตนได้ถูกทอดทิ้งเร็วเกินไป (Separation anxiety)

(18) เด็กนักเรียนที่ไม่ยอมกินธาดอาหาร อาจจะเนื่องมาจากความหดหู่ใจหรือเก็บกดความไม่สบายใจเอาไว้ (depression) จนถึงกับไม่มีกะจิตกะใจจะทำอะไรทั้งสิ้น

4. ทฤษฎี “ชีวิตคนละคร” และทฤษฎีบทบาท (Dramaturgical and Role Theories)
ทฤษฎีนี้มองว่ การที่คนแสดงพฤติกรรมอะไรออกมา ก็เนื่องมาจากบทบาทที่พวกเขาจะต้องแสดงหากมองในแง่นี้ บทบาทก็คือกลุ่มพฤติกรรมที่คนแสดงออกมา และการแสดงพฤติกรรมเช่นว่านั้นไม่จำเป็นจะต้องทำให้ผู้แสดงได้รับความพึงพอใจเสมอไป หากแต่ทำไปก็เพื่อให้สอดคล้องกับ “ฉาก” เท่านั้น

(19) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำธาดอาหารส่งคืน อาจจะเป็นเพราะประสงค์จะแสดงบทบาทของตนให้เข้ากับฉากของโรงเรียน (Act/scene ratio) กล่าวคือ โรงอาหารของโรงเรียนแห่งนี้ ไม่ค่อยจะสะอาดเรียบร้อยนัก บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมจึงไม่เอื้ออำนวยให้เด็กนักเรียนเกรงใจ หรือเคารพสถานที่

(20) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำธาดอาหารส่งคืน อาจจะเป็นเพราะประสงค์จะเป็น “ผู้แพ้” เสียแล้วตั้งแต่เริ่มแรก (“Loser”) กล่าวคือ ทุ่ ๆ ที่เด็กนักเรียนเหล่านี้ จะทราบถึงมาตรฐานของพฤติกรรมที่โรงเรียนยอมรับเป็นอย่างดี แต่ก็พยายามจะกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามหรือหันเหพฤติกรรมของตนไปในทางลบ เพื่อที่จะได้เป็นผู้แพ้ให้ได้

(21) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำธาดอาหารไปคืน อาจจะเป็นเพราะไม่ประสงค์จะให้คนอื่นเห็นว่าตนเป็นผู้ใหญ่ขึ้น (Peter Pan syndrome) กล่าวคือ เด็กนักเรียนเหล่านี้ประสงค์จะทำตนเป็นเด็กตลอดไป ไม่ยอมทำอะไรแบบผู้ใหญ่ ฉัวยเห็นว่า การเป็นผู้ใหญ่นั้นจะมีแต่การคงอยู่กับที่ ร่วโรย และกำลังเดินทางไปสู่สวนสัตว์ในที่สุด

(22) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารไปคืนก็เพราะประสงค์จะเล่นเกมกับครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียน (game playing) กล่าวคือ การเล่นเกมจับขโมยแบบนี้ทำให้ชีวิตมีรสชาติ ได้รับความตื่นเต้น และถึงแม้จะถูกจับได้ก็คงจะได้รับความโทษไม่มากนัก

5. ทฤษฎีจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) ทฤษฎีจิตวิทยามนุษยนิยมมองคนว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีแนวโน้มที่จะเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งหมายความว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มักจะเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เสียผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ชัยชนะแข่ง รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฯลฯ แต่แนวโน้มดังกล่าวนี้ มักจะถูกขัดขวางโดยสิ่งแวดล้อมและองค์การ การไม่ยอมนำถาดอาหารไปคืน จึงเป็นพฤติกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคขัดขวางความเจริญเติบโตของมนุษย์

(23) เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืนอาจจะเนื่องมาจากขาดการสนองตอบทางด้านความต้องการขั้นต่ำอย่างเพียงพอเสียก่อน (Lower need deprivation) จึงไม่อาจที่จะนำส่งถาดอาหารคืนได้ เพราะการนำถาดอาหารคืนนั้น เป็น “ความต้องการ” ขั้นสูงขึ้นไปอีก

(24) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารคืนอาจจะเป็นเพราะไม่สามารถจะทนต่อการที่ใดกระทำควมดี และความพึงพอใจที่ได้รับจากการกระทำนั้นได้ (The Jonah Complex)

6. ทฤษฎีเฉพาะเจาะจงอื่น ๆ (Specialized Theories) นอกจากพฤติกรรมไม่ยอมนำส่งถาดอาหารคืนจะสามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีทั้ง 24 ทฤษฎี ทั้งกล่าวข้างต้นแล้วเราอาจจะอธิบายพฤติกรรมนี้ได้ด้วยทฤษฎีอื่น ๆ อีกอย่างน้อยที่สุด 6 ทฤษฎีด้วยกัน กล่าวคือ

(25) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืนอาจจะเป็นปรากฏการณ์ “โรคติดต่อทางด้านอารมณ์” (emotional contagion) กล่าวคือเมื่อเด็กนักเรียนบางคน

ปล่อยปลະละเลยไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืน เด็กนักเรียนคนอื่น ๆ ก็เลียนแบบบ้าง พฤติกรรมเหล่านี้จึงแพร่สะพัดออกไป

(26) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมนำถาดอาหารส่งคืน อาจจะเนื่องมาจากปรากฏการณ์ที่เรียกว่า *Sensory overload and reduced altruism* กล่าวคือในชีวิตประจำวันของคนในปัจจุบันนั้นมักจะได้รับผลกระทบทางประสาทสัมผัสมากเกินไป (เช่น เสียงรบกวน คนเป็นจำนวนมาก กิจกรรม ฯลฯ) จนทำให้คนต้องลดความเกี่ยวข้องทางด้านอารมณ์ที่ตนคิดว่าจะเสียสละเพื่อผู้อื่นลงไป การไม่นำถาดอาหารส่งคืนจึงเป็นเพียงปรากฏการณ์อันหนึ่งของความไม่ยอมเกี่ยวข้องทางด้านอารมณ์กับผู้อื่น

(27) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมคืนถาดอาหาร อาจจะเป็นเพราะเป็นผู้ที่มีพัฒนาการทางด้านศีลธรรมอยู่ในระดับต่ำ (*Dohlberg moral development theory*) กล่าวคือ การปล่อยปลະละเลยไม่นำถาดอาหารส่งคืน ไม่ทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความรู้สึกชั่วใจแต่อย่างใด

(28) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมคืนถาดอาหาร อาจจะเป็นเพราะประสงค์จะให้กลยุทธ์ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” กับครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียน (*Equity Theory*) กล่าวคือ ยิ่งทางโรงเรียนเคร่งครัดกับพวกตนมากเท่าใด เด็กนักเรียนก็ยิ่งจะพยายามหาทางหลีกเลี่ยงไม่ยอมนำถาดอาหารคืนมากเท่านั้น

(29) การที่เด็กนักเรียนไม่ยอมคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเพราะทางโรงเรียนมิได้เอาใจใส่เด็กเหล่านั้นเท่าที่ควร (*depersonalization*) ฉะนั้นเด็กนักเรียนจึงไม่ประสงค์จะให้ความร่วมมือกับครูและฝ่ายบริหารของโรงเรียน

(30) การที่เด็กไม่ยอมคืนถาดอาหารอาจจะเป็นเนื่องมาจากความยุ่งยากใจ ซึ่งถ้าถึงจุดที่เรียกว่า “*relative deprivation*” แล้ว จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่เกะกะระราน (*frustration — aggression*)

สิ่งที่ท่านผู้อ่านจะได้ประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ ก็คือ ประการแรกในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ผู้ศึกษาอาจจะใช้กรอบการมองพฤติกรรมนั้น ๆ ได้หลาย

แง่หลายมุมคือ สามารถ conceptualize พฤติกรรมเดียวกันนั้น โดยใช้ทฤษฎีหลายทฤษฎี (equifinality) เข้าทำนอง “ทางไปสู่สวรรค์มิใช่มีอยู่ทางเดียว” ก็จะเห็นได้ว่าทฤษฎีที่ใช้อธิบายพฤติกรรมที่ไม่ยอมให้นำอาหารคั้นในใจที่ถูกต้องอันนี้มีอยู่หลายระดับด้วยกัน : ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ ประการที่สอง พฤติกรรมไม่ยอมให้นำอาหารคั้นนี้เป็นเพียง “กรณีศึกษา” อันหนึ่งเท่านั้นที่อาจจะนำไปใช้ในการมองพฤติกรรมปัญหาสังคมอื่น ๆ ได้อีกด้วย ประการสุดท้าย เนื่องจากการมองพฤติกรรมอาจจะทำได้โดยอาศัยทฤษฎีหลายๆ ทฤษฎีทั้งกล่าวแล้ว ในการวิจัยจริงๆ นั้น ผู้วิจัยจึงจำต้องเผชิญกับปัญหาหลายๆ ด้านด้วยกัน เป็นต้นว่าจะใช้ทฤษฎีใดเป็น frame of reference จะใช้แนวความคิดอะไรเป็นแนวความคิดที่เหมาะสมที่สุด ตลอดจนจะ operationalize แนวความคิดนั้นๆ อย่างไร และที่สำคัญที่สุดก็ดูเหมือนว่า หากคนเลือกใช้ทฤษฎีและแนวความคิดนั้นๆ แล้ว จะสามารถหาข้อมูลมาพิสูจน์ทฤษฎีได้มากน้อยเพียงใดด้วย ความสอดคล้องกันของทฤษฎีวิธีการวิจัยและความเป็นไปได้ของตัวเลขข้อมูลจึงเป็นหัวใจของการวิจัยทางสังคมศาสตร์.

คิน ปรัชญพฤทธิ์